מבארת הגמרא: זכות האב במציאת בתו תקנת חכמים היא, מְשׁוּם אֵיבָה – שנאה, כלומר, כיון שאין האב חייב לזון את בתו הקטנה או הנערה, אם לא תתן לו את מציאותיה תהיה שנאה ביניהם וימנע מלזון אותה, ולכן תיקנו חכמים שמציאתה שלו.

* * *

שנינו במשנה: האב זכאי בבתו וכו' וּבְמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ. מבררת הגמרא: מָנָלָן – מנין נלמד דין זה. מבארת הגמרא: דְּאָמַר רַב הוּנָא, אָמַר רַב, מִנַּיִן שֶׁמַּעֲשֵׂה הַבַּת שייך לָאָב, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כא ז) 'וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ לְאָמָה', ותיבת 'לאמה' מיותרת, שהרי יכלה התורה לכתוב רק 'וכי ימכור איש את בתו', ויש לדרוש מכך שבאה התורה להקיש בת לאמה, מָה אָמָה מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְרַבָּהּ [–לאדון שלה], שלשם כך קנאה, אַף בַּת, מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְאָבִיהָ.

מקשה הגמרא: וְאִימָּא – שמא נאמר, כיון שהלימוד הוא מאמה העבריה, אם כן הָנֵי מִילֵּי – דין זה שמעשה ידי הבת לאביה היינו בְּקַטָּנָה, דְּמָצֵי מְזַכֵּי לָהּ – שיכול האב למוכרה, ובזה התחדש שכשהיא ברשותו מעשה ידיה שלו, אֲבָל נַעֲרָה, דְּלָא מָצֵי מְזַכֵּי לָהּ – שלה הם.

מתרצת הגמרא: מְתַתְּרָא שאף בנערה מעשה ידיה דְּאָבִיהָ הֲווּ – של אביה הם, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – שאם תעלה בדעתך לומר שמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לַאו דְּאָבִיהָ, אֶלָּא, הָא דְּזַכֵּי לֵיהּ רַחֲמָנָא לְאָב לְמִימְסְרָהּ לְחוּפָּה – מה שזיכתה התורה לאב להשיא את בתו ולהכניסה לחופה אף בעל כרחה, הֵיכִי מָצֵי מָסַר לָהּ – כיצד הוא יכול למוסרה לחופה, הָא קָמְבַטֵּל לָהּ מִמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ – הרי ביום החופה לא תוכל הבת לעסוק במלאכה, ואם כן במסירתו לחופה הוא מפסיד לה את מעשה ידיה, אלא ודאי מעשה ידיה שלו, ולכן יכול הוא אף למוסרה לחופה.

הגמרא דוחה סברא זו: פָּרִיךְ – הקשה רַב אַחַאי על סברא זו, אִימָּא דְּיָהֵיב לָהּ שָׂכָר פְּקַעֲתָהּ – אפשר לומר שאכן על האב לשלם לבתו שכר בטלה על זמן החופה. אִי נַמִּי, דְּמָסַר לָהּ לחופה בְּלֵילְיָא [–בלילה] שאין זה זמן מלאכה ואינו מבטלה בכך. אִי נַמִּי, דְּמָסַר לָהּ בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים שאסורים בעשיית מלאכה. ואם כן אין ראיה מכך שזיכתה לו התורה את מסירתה לחופה, שאף מעשי ידיה שלו.

הגמרא חוזרת ללימוד שפתחה בו, שלומדים שמעשה ידי הבת שייכים לאביה מהיקש לאמה עבריה, ואמנם לעיל הקשינו שאם כן נלמד דין זה רק לגבי קטנה, שאביה יכול למוכרה, ולא לגבי נערה. וקושיא זו מיישבת עתה הגמרא: אֶלָּא, קְטַנָּה לֹא צְרִיכָא לְהָא קְרָא – לא הוצרכה התורה ללמד שמעשה ידי בת קטנה שייכים לאביה, שהרי אפשר ללמוד זאת בקל וחומר, הַשְׁתָּא דְּגוּפֵי מְזַכֵּין לָהּ, מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ מִיבָּעֵי – אם נתנה התורה לאב זכות למוכרה לאמה עבריה, ויהיו מעשה ידיה של האדון, ודאי שאם לא מכרה מעשה ידיה שלו, שאין אדם יכול למכור דבר שאינו שלו [אֶלָּא] כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא לִנְעָרָה – היקש זה של בת לאמה עבריה בא ללמד דין זה לגבי נערה, שמעשה ידיה של אביה, ואף שעיקר הפסוק עוסק בקטנה, שרק היא נמכרת לאמה עבריה, מכל מקום כיון שאין הפסוק נצרך לקטנה יש ללמוד ממנו את דין הנערה.

* * *

שנינו במשנה: האב זכאי בבתו בַּהֲפָרַת נְדָרֶיהָ. מבררת הגמרא: מָנָלָן – מנין שהאב מפר את נדרי בתו הנערה. ואף שנאמר בתורה (במדבר ל ו) 'וְאִם הֵנִיא אָבִיהָ אוֹתָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ, כָּל נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם וַה' יִסְלַח לָהּ כִּי הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ', יתכן שמדובר בקטנה, ולא בנערה. מבארת הגמרא: דְּכְתִיב בסוף פרשת הפרת נדרים (שם ל יז) 'אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין אָב לְבִתּוֹ בְּנְעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ', וחיינו שהנערה ברשות אביה היא, ויכול להפר נדריה.

* * *

שנינו במשנה בין זכויות האב בבתו: וּמְקַבֵּל אֶת גִּיטָּהּ. והיינו באופן שנתגרשה מן האירוסין ועדיין לא בגרה. מבררת הגמרא: מָנָלָן דין זה. מבארת הגמרא: דִּכְתִיב בענין אשה המתגרשת מבעלה ונשאת לאחר (דברים כד ב) 'וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר', אִיתְקוּשׁ – הקישה התורה יְצִיאָה לַהֲוָיָה – גירושין לקידושין, וכשם שאב זכאי לקדש את בתו [כמו שנדרש לעיל], כך בידו לקבל את גיטה.

* * *

שנינו במשנה לגבי דיני אב ובתו: וְאֵינוֹ אוֹכֵל פֵּירוֹת בְּחַיֶּיהָ. מביאה הגמרא מחלוקת תנאים בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, הָאָב אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּירוֹת של קרקעות שנפלו לבתו בירושה בְּחַיֵּי בִתּוֹ, ורק לאחר מיתתה הוא יורשה, ואף גוף הקרקע שלו. רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הָאָב אוֹכֵל פֵּירוֹת בְּחַיֵּי בִתּוֹ.

הגמרא מבארת את טעם המחלוקת: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי – באיזו סברא נחלקו התנאים. תַּנָּא קַמָּא סָבַר, בִּשְׁלָמָא בַּעַל – מובן הדבר לגבי בעל, דתַּקִּינוּ לֵיהּ רַבָּנָן שיאכל פֵּירֵי של קרקעות אשתו, דְּאִם כֵּן מֵימְנַע וְלֹא פָּרֵיק – שאם יהיו הפירות של האשה, ימנע מלפדותה אם נשבתה, ולכן תיקנו חכמים שיהיו פירות נכסיה שלו, ותמורת זאת חייבוהו לפדותה, אֶלָּא אָב, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – וכי מה יש לך לחשוש בו, שמחמת כן נזכה לו את הפירות, האם ניתן לחשוש דְּמֵימְנַע וְלֹא פָּרֵיק – שימנע מלפדותה, אם נשבית, אין הדבר כן, משום דכְּלָאו הָכֵי פָּרֵיק לָהּ – גם אם לא יקבל דבר יפדה את בתו ויחוס עליה, מחמת רחמיו עליה, ולכן סובר תנא קמא שאין סיבה לתקן שפירות נכסיה יהיו לאביה. וְאילו רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, אָב נַמִּי מֵימְנַע וְלֹא פָּרֵיק – אף האב עשוי להימנע מלפדותה, דְּסָבַר, כֵּיצָד נְקִיטָא עִילָּוֵיהּ, תֵּיזִיל וְתִפְרוֹק נַפְשָׁהּ – הרי ארנק מלא מעות מוחזק בידה, והיינו פירות הקרקע שקיבלה בירושה, שהיא לבדה נהנית מהם, תלך ותפדה את עצמה ממעות אלו, ואף אם יחסר לה כדי הפדיון לא אשלים משלי. ולכך תיקנו שחכמים שאף האב יאכל פירות של בתו, שאם תשבה, יפדנה מממונו.

* * *

שנינו במשנה: נִיסֵּת, יֵתֵר עָלָיו הַבַּעַל שֶׁהוּא אוֹכֵל כו' פירות בחייה. אגב כך שהובאו במשנה זכויות הבעל לאחר הנישואין, מביאה הגמרא ברייתא העוסקת בזכויותיו קודם הנישואין: תָּנוּ רַבָּנָן, כָּתַב לָהּ האב לבתו המאורסת פֵּירוֹת כְּסוּת וְכֵלִים, ופסק לה מטלטלין אלו כנדוניה שֶׁיָּבוֹאוּ עִמָּהּ מִבֵּית אָבִיהָ לְבֵית בַּעְלָהּ, וּמֵתָה האשה קודם הנישואין, לֹא זָכָה הַבַּעַל [–הארוס] בְּדִבָרִים הַלָּלוּ. אמנם מִשּׁוּם רַבִּי נָתָן אָמְרוּ, זָכָה הַבַּעַל בְּדִבָרִים הַלָּלוּ.

הגמרא מבקשת לתלות מחלוקת זו במחלוקת תנאים אחרת בענין הזמן שלאחר האירוסין, ובכך לבאר את טעם מחלוקתם. שואלת הגמרא: לֵימָא – האם יש לומר דִּבְפְלוּגְתָּא – במחלוקתם דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה וְרַבָּנָן קָמִיפַּלְגִי – נחלקו חכמים ורבי נתן שבברייתא, דְּתָנַן במשנה להלן (נד:), שתיקנו חכמים שהנושא בתולה יכתוב לה מאתים זו בכתובתה [שגובה אם מת או מגרשה], והנושא אלמנה כותב לה מאה זו, וכל אחד מהם יכול להוסיף ולכתוב לאשתו כמה שירצה מלבד חיובים קבועים אלו, ואם נִתְאָרְמְלָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵירוּסִין, גּוֹבָה אֶת הַכֹּל – בין עיקר כתובה שתיקנו לה חכמים ובין את התוספת שהוסיף לה הבעל מרצונו. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, רק אם נתאלמנה או נתגרשה מִן הַנִּשּׂוּאִין גּוֹבָה אֶת הַכֹּל, וְאילו אם נתאלמנה או נתגרשה מִן הָאֵירוּסִין, אינה גובה את התוספת, אלא בְּתוּלָה גּוֹבָה מָאתַיִם, וְאַלְמָנָה מָנֶה,

לפי שֶׁלֹּא כָּתַב לָהּ הבעל תוספת זו, אֶלָּא עַל מְנָת לְכוֹנָסָהּ – על דעת כן שישאנה, ולא היה בדעתו שתגבה תוספת זו אם לא ישאנה, ואינה גובה אלא את עיקר כתובה שתיקנו לה חכמים. ומבארת הגמרא את השייכות בין המחלוקות: לְמַאן דְּאָמַר – לדעת חכמים האומרים שאם מתה האשה מן האירוסין לֹא זָכָה הבעל בנדוניה שכתב לו אביה, היינו כיון שהם סוברים כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, שאשה שהתאלמנה או התגרשה מן האירוסין אינה גובה את תוספת הכתובה, כיון שהבעל הוסיף לה רק על דעת שישאנה, ובמו כן הנדוניה שנכתבת בשטר הכתובה כהתחייבות של האב, היא רק על דעת כן שישא חתנו את בתו, ומשום חיבת נישואין, ולא שיזכה מן האירוסין. וּמַאן דְּאָמַר – ורבי נתן האומר שהבעל זָכָה בנדוניה מן האירוסין, היינו כיון שהוא סובר כְּרַבָּנָן החולקים על רבי אלעזר בן עזריה, ואומרים שאשה שהתאלמנה או התגרשה מן האירוסין גובה תוספת כתובה, וכיון שלדבריהם שטר הכתובה קיים כמות שהוא אף שלא נישאה, כמו כן הנדוניה שכתב האב לחתנו בשטר הכתובה שייכת לו אף אם מתה האשה מן האירוסין, קודם שנשאה.

דוחה הגמרא: לֹא – אין הכרח לתלות את המחלוקות זו בזו, אלא דְּכוּלֵּי עָלְמָא – גם חכמים וגם רבי נתן סוברים כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שהלכה כדבריו (נו.), שארוסה אינה גובה תוספת כתובה. ומחלוקתם לגבי זכות הבעל בנדוניה כשמתה האשה מן האירוסין היא בסברתו של רבי אלעזר בן עזריה עצמו, מַאן דְּאָמַר – חכמים האומרים שהבעל לֹא זָכָה בנדוניה מן האירוסין, היינו כְּפשטות דברי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, שאין הבעל והאשה מתחייבים זה לזה אלא על דעת כן שינשאו. וּמַאן דְּאָמַר – ורבי נתן האומר שזָּכָה הבעל בנדוניה אף מן האירוסין, יאמר לך כך, עַד כָּאן לֹא קָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שאין שטר הכתובה מחייב קודם הנישואין, אֶלָּא מִדִּידֵיהּ לְדִידָהּ – רק בהתחייבות של הבעל לאשה, וכגון תוספת כתובה, שבזה יש סברא לומר שֶׁלֹּא כָּתַב לָהּ הבעל תוספת זו אֶלָּא עַל מְנָת לְכוֹנָסָהּ, שתשמשנו, וכיון שלא כנסה אין לה תוספת. אֲבָל מִדִּידָהּ לְדִידֵיהּ – בהתחייבות מצד אבי האשה לבעל, והיינו בנדוניה, אֲפִילּוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מוֹדֵי דְּמִשּׁוּם אֵיחָתּוּנֵי הוּא – שפסיקת הנדוניה היא מחמת עצם הקידושין, שיקרא חתנו, וְהָא אֵיחָתֵנִי לְהוּ – והרי קידשה הבעל, וכיון שאין לאב חילוק בין קידושין לנישואין, שהרי בין כך ובין כך נקרא חתנו, לכך זוכה בנדוניה אף כשמתה מן האירוסין.

* * *

שנינו במשנה: 'חַיֶּיב בְּמְזוֹנוֹתֶיהָ ובפרקונה ובקבורתה' וְכוּ'. הגמרא מביאה ברייתא המבארת את הטעמים של תקנות חכמים הללו: תָּנוּ רַבָּנָן, תִּיקְּנוּ חכמים שהבעל חייב לתת לאשתו את מְזוֹנוֹתֶיהָ, תַּחַת מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ של האשה השייכים לבעלה, וְכן תיקנו שהבעל חייב בִּקְבוּרָתָהּ, תַּחַת כְּתוּבָּתָהּ – תחת הנדוניה שהאשה הכניסה לו, ומכונה 'כתובתה' כיון שכותבים אותה בשטר הכתובה, והוא יורש נדוניה זו במותה. ומסיימת הברייתא: לְפִיכָךְ, בַּעַל אוֹכֵל פֵּירוֹת של קרקע נכסי מלוג של אשתו.

מקשה הגמרא על הסיום: פֵּירוֹת, מַאן דְּכַר שְׁמַיְיהוּ – היכן הוזכר ענין אכילת פירות, שעל זה אמרה הברייתא ש'לפיכך' הבעל אוכל פירות. מתרצת הגמרא: חַסּוּרֵי מְחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי – יש ללמוד את הברייתא כאילו היא חסירה, וכך יש לשנותה, תִּיקְּנוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ תַּחַת מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ, וּפִירְקוֹנָהּ תַּחַת פֵּירוֹת – הבעל חייב לפדות את אשתו אם נשבתה, תחת פירות של נכסי מלוג, שהם שלו, וּקְבוּרָתָהּ תַּחַת כְּתוּבָּתָהּ. לְפִיכָךְ – כיון שתיקנו את פרקונה תחת פירות, הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּירוֹת.

ממשיכה הגמרא ומקשה: מַאי 'לְפִיכָךְ', כלומר, מדוע כפל התנא דבריו, הרי כבר כתב שתיקנו 'פירקונה תחת פירות', וממילא מובן שהבעל אוכל את הפירות, ומדוע הוצרך לחזור ולשנות בסיפא 'לפיכך בעל אוכל פירות'.

מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – היינו יכולים לסבור שהתקנה לענין הפירות היא שֶׁמֵּיכָל לֹא נֵכְלִינְהוּ – לא יאכל הבעל את הפירות, אלא אַנּוֹחֵי נַנְּחִינְהוּ – יונחו הפירות וישמרו למקרה שתפול האשה בשבי ויצטרכו לפדותה, דְּאִם כֵּן מֵימְנַע וְלֹא פָּרֵיק – כיון שאם הבעל יאכל את הפירות, יש לחשוש שבזמן שיצטרך לפדותה לא יהיו בידו מעות, וימנע מלפדותה, קָא מַשְׁמַע לָן – השמיעה לנו הברייתא בכך שכתבה שהבעל אוכל פירות, והיינו שאוכלם מיד, דְּהָא עֲדִיפָא – שתקנה זו עדיפה, שיאכל הבעל את הפירות. והטעם לכך, משום דְּזִימְנִין דְּלֹא מָלוּ – פעמים שלא יהיה בפירות עצמם כדי פדיה, ואם היו הפירות מונחים בפני עצמם לא היה הבעל מוסיף עליהם משלו כדי לפדותה, וְאמנם עתה שנהנה מהם כל שעה ואינו יודע כמה אכל, פָּרֵיק לָהּ מִדִּידֵיהּ – יוסיף משלו כדי לפדותה, כיון שכך היתה צורת התקנה, שהוא יאכל את כל פירות הקרקע, בין רב בין מעט, וכמו כן יפדה אותה בכל סכום שידרשו ממנו.

* * *

הגמרא מבררת עתה את טעמי התקנות, מדוע תיקנו דברים מסוימים אלו זה כנגד זה. שואלת הגמרא: וְאֵימָּה אֲנָא – מדוע לא תיקנו חכמים להיפך, מזונות תחת פירות, ופרקונה תחת מעשה ידיה. משיבה הגמרא: אָמַר אַבַּיֵי, תִּיקְּנוּ מָצוּי לְמָצוּי – מזונות תחת מעשי ידיה, כיון ששני הדברים מצויים הם, וְתיקנו שֶׁאֵינוֹ מָצוּי לְשֶׁאֵינוֹ מָצוּי – פדיית האשה תחת פירות נכסי מלוג שלה, ששני הדברים אינם מצויים כל כך.

* * *

מדברי הברייתא שהובאה לעיל נראה שחיוב הבעל לזון את אשתו הוא מתקנת חכמים, עתה מביאה הגמרא שיש תנאים שסוברים שחובה זו מן התורה היא: אָמַר רָבָא, הָאי תַּנָּא – תנא זה שבברייתא דלהלן, סָבַר שחיוב הבעל במְזוֹנוֹת אשתו הוא מֵהָאוֹרַיְיתָא, דְּתַנְיָא לגבי חיובי בעל לאשתו, שנלמדים מהפסוק שנאמר לגבי אמה העבריה (שמות כא י) 'שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לא יִגְרָע', והובאו בברייתא שלש שיטות בביאור החובות שבפסוק, 'שְׁאֵרָהּ' אֵלּוּ מְזוֹנוֹת, שהבעל חייב לזון את אשתו, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (מיכה ג ג) 'וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי', הרי ש'שאר' הוזכר בענין אכילה. 'כְּסוּתָהּ' כְּמַשְׁמָעוֹ, שחייב הבעל לתת לה בגדים. 'עוֹנָתָהּ' זוֹ עוֹנָה של תשמיש הָאָמוּרָה בַּתּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בדברי לבן הארמי ליעקב בפרידתו ממנו (בראשית לא נ) 'אִם תְּעַנֶּה אֶת בְּנֹתַי', כלומר שלא יענה אותן בכך שימנע מהן תשמיש, ואף 'עונתה לא יגרע' היינו שלא יגרע ממנה דבר שמניעתו גורמת לעינוי, והיינו תשמיש. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, 'שְׁאֵרָהּ' זוֹ מצות עוֹנָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא יח ו) 'אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה', הרי שלשון 'שאר' נאמר בענין תשמיש. 'כְּסוּתָהּ' כְּמַשְׁמָעוֹ, שיתן לה בגדים. 'עוֹנָתָהּ' אֵלּוּ מְזוֹנוֹת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר לגבי הליכת בני ישראל במדבר (דברים ח ג) 'וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעֵבֶךָ', הרי שרעבון ומניעת דברי מאכל נקרא עינוי, וכן מפרשים את חובת הבעל לא למנוע מאשתו דבר שיגרם לה עינוי על ידי כך.